

PROPP METODUNUN RASTGELE ALINAN DÖRT TÜRKÜDEN HAREKETLE TÜRK HALK MÜZİĞİ ARAŞTIRMALARINDA UYGULANMASI ÜZERİNE BİR DENEME

Cem GÜRDAL

V. Propp'un masal araştırmaları için geliştirdiği metod, masalların içindeki sabit fonksiyonların karşılaştırılması yöntemiyle masalların formüle edilmesi sağlar.

Bu çalışma Türk halk müziği araştırmalarında bu yöntemin uygulanabilirliği, ne ölçüde uygulanabileceğini ve ne gibi faydalar sağlayabileceğini görmek amacıyla rastgele seçilen 4 türkü üzerinde yapılmıştır.

Halk türkülerinin oluşturan temel bölümlerin isimlendirilmesi ile başladığımız çalışma, daha sonra bu bölümlerin türkü içinde hareketliliğini gördüğümüzde bu yöntemin masallara göre, halk türkeleri üzerinde daha güç olacağını ve daha az belirleyici olacağını gösterdi. Halk türkeleri için en kolay ve en doğru tespit aracı olan nota, konunun uzmanları tarafından doğal olarak tercih edilecektir. Fakat bunun yanında üzerinde çalıştığımız yöntem halk türkülerini formül haline getirerek bu konuda çalışacak müzisyen olmayan araştırmacıların türkülerin genel karakteristik seyrini daha kolay anlamalarını sağlayacaktır. Bu da en azından yöreler arasında görülen farklılıkları ve benzerlikleri görmemizi kolaylaştıracaktır.

Bununla birlikte günümüzde yaygın haberleşme araçları sonucu gittikçe ortak bir müzik kültürüne yaklaşmamız ve yöreler arasındaki motif benzerliklerinin çoğalması bu çalışmanın sonuçlarını etkileyecektir. Ayrıca türküler her ne kadar toplumun ortak malı olsa da masallar kadar genele malolmemiştir. Türkülerde ferdin yaratıcılığı daha belirgindir. Bu da tam ve kesin bir kural koymayı hemen hemen imkânsız kılmaktadır.

ÖRNEK TÜRKÜLERDEKİ ORTAK FONKSİYONLARIN İNCELENMESİ

Türkülerin içinde kendi başına bir anlam ifade eden en küçük ses topluluklarına "motif" diyoruz. Motif, türkünün ana fikrinin ve anlatmak istediği olayın karakterine göre oluşur. Ana fikir ritmi ve motifi direkt olarak etkiler.

"Cümle" adını verdiğimiz bölümler ise motiflerden oluşan ve kendi başına belirli bir müzikal anlam ifade eden, ard arda dizilişle türkünün tamamını oluşturan bölümlerdir.

Biz bu yazıda müzik cümlelerinin uygulanış biçimleri yoluyla türkülerini inceledik.

Türk halk müziğinde müzik cümleleri genellikle mısra sonunda veya duraklar arasında tamamlanır.

Örnek:

Bağa girdim üzüm yok : 4 + 3 (1. cümle)

Türkülerini oluşturan bölümleri ayırdığımızda gördüğümüz tablo bunları formüle ederken birbirinden ayrı olarak düşünmemiz gereğini gösterdi. Bu yüzden her türkü için Kemal İlerici'nin yaptığı biçim tasnifine göre ayrı ayrı formüller yazmayı düşündük.¹

Bu bölümler şöyle sıralanmaktadır:

- 1- Zemin (ayrılık)
- 2- Meyan (çoştak)
- 3- Nakarat (kavuştak)

Bunun yanında üç bölümde de cümle yapılarının incelenişi aynı yöntemle yapılmıştır.

Elimizdeki 4 türküyü incelerken ve fonksiyonlarını işaretlerken nota yazım sırası takip edilmiştir. Türküler müzik cümleleri bakımından incelendikten sonra seyir biçimi sırasına göre formüle edilmiştir.

Bunların dışında türkülerin söz yapıları ve karakterleri hakkında da bilgi verebilmek için bu açıdan bir tasnife de gidilmiştir. Bir deneme mahiyetinde olan bu çalışmada fonksiyonlara işaret edilirken sadece örnek türkülerimizde gördüğümüz özellikler dikkate alınmıştır. Zira tüm usul, makam, form vs. özelliklerin sayısal çokluğu şimdilik ancak buna müsaade etmektedir.

I. TÜRKÜNÜN KİMLER TARAFINDAN SÖYLENDİ (İşareti A)

- Erkekler tarafından söylenen türkü (A¹)
- Kadınlar tarafından söylenen türkü (A²)

II. TÜRKÜNÜN KONUSU (İşareti B)

- Deyiş (B¹)
- Oyun havası (B²)

III. TÜRKÜNÜN DİZİSİ (İşareti C)

- Uşak (C¹)
- Hicaz (C²)

IV. TÜRKÜNÜN USULÜ (İşareti D)

- 2/4 lük (D¹)
- 4/4 lük (D²)
- 9/8 lik (D³)

V. TÜRKÜLERİN ANA BÖLÜMLERİNİN İŞARETLLENMESİ

- Zemin (Z)
- Meyan (M)
- Nakarat (N)

VI. MÜZİK CÜMLESİNİN BİÇİMİ ve İŞARETLERİ

1. Aynı motifin her perdede tekrarlanmasıyla yapılan tizden pese doğru inen müzik cümlesi. (İşareti E)

- 8 nci dereceden başlayıp karara inen müzik cümlesi (E¹)

- 5 nci dereceden başlayıp karara inen müzik cümlesi (E²)

2. Birbirinden farklı motiflerle tizden pese doğru inen müzik cümlesi (İşareti F)

- 3 ncü dereceden başlayıp karara inen müzik cümlesi (F¹)

- 4 ncü dereceden başlayıp karara inen müzik cümlesi (F²)

- 5 nci dereceden başlayıp karara inen müzik cümlesi (F³)

- 7 nci dereceden başlayıp asma karara inen müzik cümlesi (F⁴)

- 8 nci dereceden başlayıp asma karara inen müzik cümlesi (F⁵)

- (-)1 nci dereceden başlayıp 3 ncü dereceye çıkıp karara inen müzik cümlesi (F⁶)

- 5 nci dereceden başlayıp 7 nci dereceye çıkıp 5 nci dereceye dönen müzik cümlesi (F⁷)

Nota yazımlarında dönüş veya tekrar işaretleriyle belirtilen müzik cümlesi tekrarlarını burada (formül) x 2 şeklinde belirteceğiz.

TÜRKÜLERİN TAHLİLİ ve FORMÜLLERİN YAZILIŞI

1. TÜRKÜ

Türkünün Adı: Bin Derdim Vardı

Yöresi: Maraş

Erkekler tarafından söylenen türkü (A¹)

Deyiş (B¹)

Dizisi: Uşşak (C¹)

Usulü: 4/4 lük (D²)

7 nci dereceden başlayıp 4 ncü dereceye inen farklı motiflerden oluşmuş müzik cümlesi (F⁴)

8 nci dereceden başlayıp karara inen aynı motiflerden oluşmuş müzik cümlesi (E¹)

3 ncü dereceden başlayıp karara inen müzik cümlesi (F¹)

5 nci dereceden başlayıp karara inen aynı motiflerden oluşmuş müzik cümlesi (E²)

I. Türkünün formülü:

A¹B¹C¹D²

Z(F⁴) x 3E¹

N(F¹)x 3E²

II. TÜRKÜ

Türkünün Adı: Mavi Krep

Yöresi: İzmir

Kadınlar tarafından söylenen türkü (A²)

Oyun havası (B²)

Dizisi: Uşşak (C¹)

Usulü: 9/8 lik (D³)

5 nci dereceden başlayıp 7 nci dereceye çıkıp tekrar 5 nci dereceye dönen F müzik cümlesi (F⁷)

5 nci dereceden başlayıp karara inen F müzik cümlesi (F³)

II. TÜRKÜNÜN FORMÜLÜ

A²B²C¹D³

Z((F⁷)x2(F³)x2)x2

NF⁷F³

III. TÜRKÜ

Türkünün Adı: Kaçma Güzel

Yöresi: Çankırı

Erkekler tarafından söylenen türkü (A¹)

Oyun havası (B²)

Dizisi: Hicaz (C²)

Usulü: 2/4 lük (D¹)

8 nci dereceden başlayıp 4 ncü dereceye inen F müzik cümlesi (F⁶)

5 nci dereceden başlayıp karara inen F müzik cümlesi (F³)

4 ncü dereceden başlayıp karara inen F müzik cümlesi (F²)

II. Türkünün formülü:

A¹B²C²D¹

ZF⁶F³

N(F²)x 3

IV. TÜRKÜ

Türkünün Adı: Bağa Girdim Üzüm Yok

Yöresi: Çankırı

Erkekler tarafından söylenen türkü (A¹)

Oyun havası (B²)

Dizisi: Uşşak (C¹)

Usulü: 4/4 lük (D²)

7 nci dereceden başlayıp asma karara inen F müzik cümlesi (F⁴)

3 ncü dereceden başlayıp karara inen F müzik cümlesi (F¹)

- 1 nci dereceden başlayıp 3 ncü dereceye çıkıp karara inen F müzik cümlesi (F⁶)

3 ncü dereceden başlayıp karara inen F müzik cümlesi (F¹)

- 1 nci dereceden başlayıp 3 ncü dereceye çıkıp karara inen F müzik cümlesi (F⁶)

IV. Türkünün formülü:

A¹B²C¹D²

Z(F⁴F¹) x 2

NF⁶F¹F⁶